LIBRIS We know books

COLECȚIA „MICA ROMĂ XXI"

Coordonator Cristian Bădiliță

De la Inochentie Micu-Klein (1737) și până la interzicerea Bisericii Greco-Catolice de către regimul comunist (1948) Blajul, Mica Romă, cum l-a supranumit Eminescu, a fost capitala culturii române din Ardeal. Aici s-a inițiat marele „proiect de țară", occidentalizarea românilor. Sintagma „tradiție greco-catolică" n-a putut fi rostită vreme de patruzeci de ani. Or, fără această tradiție, nu se poate explica originea însăși a României moderne. Colecția „Mica Romă XXI" își propune să acopere acest gol din memoria națională. Vor fi publicate cărți de patrimoniu și autori de raftul întâi, unii dintre ei necunoscuți generațiilor recente.

Ion Agârbiceanu (1882-1963) a fost prozator, publicist și preot greco-catolic. În 1930 este numit, de către Mitropolia Greco-Catolică din Blaj, paroh și protopop al Clujului, iar în 1931 devine „canonic prebendant". Școala primară în satul natal (Cenade), gimnaziul și liceul la Blaj. Facultatea de Teologie din Budapesta (1900-1904). A fost preot în comuna Bucium-Șasa (1906-1910), apoi la Orlat, lângă Sibiu (1910-1916). Director al cotidianului *Patria* (1919-1927) și al ziarului clujean *Tribuna* (1938-1940). Refugiat la Sibiu (1940-1945). Tipărește, în peste 80 de publicații, circa 2500 de articole. Dintre volumele sale amintim: *Fefeleaga* (1908), *Arhanghelii* (1914), *Legea trupului* (1926), *Legea minții* (1927), *Amintirile* (1940), *File din cartea naturii* (1959), trilogia *Vremuri și oameni* (1942-1943), *Strigoiul* (1968) etc., rămânând încă nepublicate trei volume inedite cu profil religios, de peste 500 de pagini fiecare volum.

Ion
AGÂRBICEANU

PUSTNICUL PAFNUȚIE ȘI UCENICUL SĂU, ILARION

16

Ediție îngrijită, prefață și notă asupra ediției de Ilie Rad

EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2022

LIBRIS | We know books

În colecția
Mica Romă XXI
au mai apărut:

1. Alexandru-Lupeanu Melin, *Evocări din viața Blajului*
2. George Coșbuc, *Vorba de acasă. Eseuri, povestiri și schițe filozofice*
3. Ion Agârbiceanu, *Licean... odinioară*
4. Aaron Florian, *Patria, patriotul și patriotismul*
5. Septimiu Popa, *Temnițele Clujului. Caravanele Ardealului*
6. Ștefan Manciulea, *Aici e pământul sfânt al Blajului*
7. Ciprian Vestemean, *Blajul repovestit. Între legendă și istorie în Mica Romă*
8. Timotei Cipariu, *Purtarea de bună-cuviință între oameni*
9. Octavian Bârlea, *Babilonia minților*
10. Iosif Vulcan, *Panteon român. Portretele și biografiile celebrităților române*
11. Ion Agârbiceanu, *Strigoiul*
12. Vasile Aaron, *Patima și moartea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos*
13. Vasile Moldovan, *Amintiri din timpul Revoluției de la 1848*
14. Petru Maior, *Despre sfințenie și obrăznicie. Predicile unui cărturar iluminist*
15. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *Ex Occidente Lux*

În pregătire:

Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților.*
Cu o interpretare teologică

Cuprins

Prefață 5
Notă asupra ediției 17

I. Pustnicul Pafnuție 19
II. Nechifor Preda ajunge la peștera pustnicului 27
III. Nechifor Preda vrea să fie ucenicul pustnicului 37
IV. Străinul vrea să rămână la peșteră, dar nu destăinuie nimic 48
V. După trei luni 58
VI. Către altă cunoaștere folositoare 73
VII. Ilarion cel tinăr la râpa canonului 93
VIII. Înainte, pe drumul bun! 114
IX. Cartea cea vie 129
X. Viața din trecut a lui Ilarion cel tinăr 138
XI. Cum a ajuns Nechifor Preda să-l cheme iarăși Ilarion . 163

LIBRIS We know books

ceti/ citi, cimiter/ cimitir, cutrieră/ cutreieră, direptate/ dreptate, dumneta/ dumneata, fereşti/ ferestre, întălege/ înțelege, înțălept/ înțelept, mulțămi/mulțumi, muzici/ muzice, năcaz/ necaz, păzască/ păzească, ploape/ pleoape, samă/ seamă, sară/ seară, trăsări/ tresări, tinăr/ tânăr.

Aceiași editori arată că și în *Pustnicul Pafnuție*... Agârbiceanu „este consecvent în utilizarea exclusivă a formelor populare: *bocotani* (bogătani), *viță* (pentru *șuviță*), *buzunări, cărțaș* (jucător de cărți), *ceriul, cerșitori, certe* (pentru *certuri*), *clevete, a crepa, a de zvăli, a adurmi, față sănină, feliurime, ghilț* (laț de prins păsări), *a îmblăti, încătrău, încunjura, înlăuntru, a griji, mărgenit, noui, obicinuit, ocinaș, păcel de cetină* (pat de brad), *a peri, pietri, prav* (*praf*), *razim, a răuși, restimp, salare, a stânge, subt, sugaci, trebi, vâjeind, vâlfă* (*vălvă*), *vecinic, vlădăcie, vrâstă, vro, vrun.*

Mariana și Victor Iova, care au avut acces la manuscrisul romanului, afirmă: „Pentru o lectură mai ușoară a cititorului contemporan, am modificat forma *populară* a verbelor de conjugarea a treia, la indicativ, perfect simplu, persoana a treia, formă preferată de autor cu desinența ă: *aprinsă, pusă, răspunsă, spusă, zisă*, în forma literară, cu desinența *e*: *aprinse, puse, răspunse, spuse, zise.*"

Numele Sfântului *Efrem Sirul* a fost transcris *Efrem Siriul*, cum apare probabil și în manuscris.

Apropo de verbe, editorii au modificat uneori timpul unor verbe, de la perfectul simplu la mai mult ca perfectul, fără ca acest lucru să se justifice din punct de vedere stilistic. De pildă, fraza „Apoi *duse* mânile la piept, *se încovoie* și *zise* cu glasul limpede.", cum era în ediția din 1938, devine în seria de *Opere*: „Apoi *dusese* mânile la piept, *se încovoiase* și *zisese* cu glasul limpede."

Am respectat și această opțiune a editorilor, din același considerent: să nu punem în circulație o altă variantă literară a prezentei lucrări.

I.R.

PUSTNICUL PAFNUȚIE ȘI UCENICUL SĂU, ILARION

I
Pustnicul Pafnuție

De mult, în vremuri cărunte, vecuia într-o peșteră din munții Moldovei un pustnic bătrân, pe nume Pafnuție. El a luat în moștenire peștera, după ce a îngropat pe învățătorul și părintele său, Ilarion, la care își făcuse ucenicia. Înainte de Ilarion, alți pustnici bătrâni ajunaseră, se rugaseră și bătuseră mătănii în peștera aceea blagoslovită. De când a rămas pomenire între oameni se vorbea de „pustnicul de la peșteră", deși nu mai era același, ci, din veac în veac, altul. Și alții erau și ucenicii, cari pe urmă duceau ruga și înțelepciunea mai departe. În vremile acelea îndepărtate erau mulți creștini, cari se retrăgeau în munte, fie în mănăstiri, cu mai mulți frați, fie la schituri, fie singuratici, în peșteri. Erau mai râvnitori drept măritorii după slava lui Dumnezeu și mântuirea sufletului. Cei cari înțălegeau deșărtăciunea lucrurilor lumii și se scârbeau de ea veneau în singurătatea muntelui, se pierdeau în codrii de brad și între gadinile pădurii și slujeau, după mintea și inima lor, Domnului din ceriuri.

Dintre acești oameni ai lui Dumnezeu era și pustnicul Pafnuție. Nimeni nu știa de când trăia în munte. Când se aciuase pe lângă părintele Ilarion, era cu barba sură. Pesemne trăise înainte la vrun schit sau la o peșteră a lui,

LIBRIS We know books

de unde venea, din când în când, pentru blagoslovenie și învățătură, la părintele Ilarion. De Ilarion se alipise numai când acesta, simțind că i se apropie sfârșitul, îl chemase lângă sine, pentru a-i da cele din urmă învățături și pentru a lua în moștenire peștera. Dar mai trăise cucernicul moșneag încă zece ani, cu Pafnuție alături, până se săvârși. Trecuse de suta de ani și s-a stins, încet, ca o lumânare, în murmur de rugăciune.

Cucernicul Pafnuție, la moartea lui Ilarion, împlinise și el șaptezeci de ani. Nici n-a suspinat, nici nu l-a jelit pe moșneag, ci a rămas în genunchi, două nopți și o zi, rugându-se pentru sufletul părintelui său. Iar după ce l-a îngropat, i s-a părut codrul pustiu și a stat, alte două nopți, trântit pe spate, cu ochii la stele. Apoi s-a ridicat, și-a clătinat barba și pletele sure, pentru a alunga gândurile, s-a însemnat de trei ori cu semnul izbăvirii și a prins curaj.

S-a coborât într-o crăpătură de stâncă la izvor și a băut. A aflat lângă apa limpede, în tufiș, pâne uscată și s-a înfruptat. Era a cincea zi de când nu luase nimic în gură.

Și unde până acum, vedea numai sur înaintea ochilor, de la moartea lui Ilarion, deodată i s-a limpezit și s-a uitat, cu bucurie, în cerul albastru, dându-și capul pe spate și împrăștiindu-și coama peste umeri. Apoi dusese mânile la piept, se încovoiase și zisese cu glasul limpede:

„Doamne-Dumnezeule, miluiește-mă pe mine, păcătosul, slobozându-mă din grea osândă, din împietrirea de inimă ce mi-a hărăzit-o repauzarea robului Tău și a părintelui meu, Ilarion. Slavă Ție, Celui ce ești singurul vecinic! Adusu-mi-ai aminte că pământ suntem și în același pământ ne întoarcem, după nemincinoasa Ta rânduială. Slavă Ție!".

Apoi s-a întors la peșteră și a început să scuture țundra, cojocul, căciula și alte câteva lucruri rămase de

la Ilarion și să le agațe în colțurile de stâncă, ce împungeau în golătate.

Se crezuse tare după rugăciune, dar acum, atingând lucrurile celui răposat, simțise lacrimi în ochi și un mare dor să se pună și să doarmă, să nu se mai scoale, lângă mormântul pustnicului.

Se dusese încet, cu ochii împăienjeniți, și se lăsase, în coate și în genunchi, lângă mormântul proaspăt. După rugăciuni îndelungate începuse să audă un glas, nu-și da bine seama dacă vorbea de-afară sau din sufletul lui. Ci glasul era cunoscut, era al lui Ilarion și-i șoptea:

„Nu te cufunda, ca păgânii și ca cei ce nu au nădejde, în durerea ce spulberă sufletul ca un vifor și-l împietrește! Nu aceasta e voia Domnului Dumnezeu și învățătura mea! Ci te împacă cu rânduiala cea de sus, care nu are înfrângere și dreaptă este în veci și neclintită. Au nu cel ce a clădit munții a pus și rânduiala morții? Ești tu copil neștiutor sau bărbat cu pricepere? Nu stropi pământul decât cu lacrimile credinței, ale nădejdii și ale părerii de rău pentru păcate. Pustnicul nu trebuie să aibă alte lacrimi. Întoarce-te cu gândul asupra ta și dă-mi mie bună pace! Vei înțălege pe dată că nu eu sunt vrednic de plâns, ci tu. Iată stai, a cincea zi, fără metanii, fără rugăciune pentru tine, fără gând."

Cucernicul Pafnuție se cutremurase. Așa era: de la moartea părintelui său sufletesc n-a mai bătut metanie, n-a mai spus ocinașile[7] obicinuite. Îi păruse că-l vede pe moșneag, cu dreapta ridicată a amenințare, cum făcea uneori, când nu-i plăcea un cuvânt ori o purtare a lui Pafnuție.

Se ridicase de lângă mormânt și pornise agale la peșteră.

Era un om înalt și uscat și, la vrâsta lui, bun încă să se ia la trântă cu ursul, dacă slujba lui ar fi vânătoarea ori

[7] Rugăciuni.

LIBRIS We know Books

haiducia. Călca apăsat. Avea privirea ageră și pătrunzătoare, fruntea înaltă. Mustățile groase și lungi se pierdeau în barba stufoasă, ce-i acoperea pieptul lat. Din toată fața lui nu se vedeau bine, limpezite de păr, decât fruntea, ochii și nasul. Un nas mare, tăiat subțire, puțin încoroiat.

La acel ceas al dimineții cântau paserile de jur împrejur. În văi, subt stânci, creștea murmurul apelor. Un vânt ușor adia neodihnit. În înălțimi, printre crestele brazilor, se zărea albăstrimea ceriului.

Alte dăți, pe-o vreme ca asta, sufletul lui Pafnuție se pornea la rugăciune, slăvind pe Ziditorul, fără să-și pună anume în gând. Inima lui cânta în rând cu paserile și cu murmurul pâraielor. Acum îi părea nepotrivită toată frumusețea de-afară. Își spunea că paserile ar mai putea tăcea și izvoarele asemenea. Pentru ce atâta veselie?

Mergea încruntat, cu o dungă adâncă între sprâncene. Acestea i se ridicaseră stufoase, ca niște cornițe. Ochii lui erau tot întunecați.

Înțălese, cu silă, că-i pare încă rău după moșneag, că sufletul lui nu s-a liniștit. Stătu pe loc, bătu din picior și strigă cu mânie:

– Cine mă alungă de la ascultare? Și tot el își răspunse:

– Diavolul trufiei, care nu mă lasă a mă împăca cu rânduiala Domnului Dumnezeu. Îmi vin tot gânduri cari iau la întrebare pe Ziditorul, pentru ce l-a smuls pe părintele meu, pentru ce a lăsat moartea în lume? O să-i astup glasul, o să-i rup acul, luându-mi canonul cel mare.

Avea cucernicul un canon, pe care-l făcea, în zile de ispită grea, încă pe vremea când nu se mutase în peștera lui Ilarion. Acesta, când ucenicul i-l descoperise, încuviințase să-l facă mai departe, la trebuință, însă cu multă smerenie.

Își luă drumul la dreapta peșterii și se tot duse pe cărarea numai de el știută. Pe alocuri se făcea nevăzut prin tufișuri dese, cari ar fi vroit să-l țină pe loc. Dar pustnicul răzbătea ca mistrețul, se vedeau numai bălăriile mișcându-se, că-i treceau de cap. Ajuns în luminiș, crengile uscate trosneau subt picioarele lui. Avea grabă mare. Nu mai auzea nici cântecul paserilor, nu mai vedea ciutele ce țâșneau pe lângă el, ci alerga întins, cu capul în piept, ca un bour din vremile cele vechi. Brăduleții ce năzuiau către luminișuri se mirau văzându-l trecând cu atâta grabă. Cei mai mici se aplecau la atingerea brațelor lui și-i făceau loc fără nicio împotrivire. Ajunse numai când soarele, scăpătat la asfințit, îmbrăcase în aramă roșie, ca focul, piscurile munților, cari se suiau până la Dumnezeu. Ajunse, istovit de drum, la râpa canonului său.

Nu-și dădu răgaz nici să răsufle și începu s-o urce. El îi spunea râpă, dar era o stâncă prăpăstioasă, aproape goală, care urca amenințătoare din uriașe măsele de piatră. Voi să se cațere mai repede ca alte dați, își făcea silă mare, suflând adânc și oprindu-se, uneori, pentru răsuflet. După cum se apropia de cer, părea tot mai mic, acum cât o ciută, acum cât o capră neagră și, iarăși, numai cât un ied și cât o cioară. Până ajunse în vârf se făcuse miezul nopții.

Aici poposi pe-un colț de stâncă, își șterse fața cu mâneca de la cămașă și, fără să-și dea hodină deplină, începu coborâșul, pe același loc. Coborâșul era mai cu primejdie decât urcușul. Primejdia de a se prăbuși în prăpastie îl pândea la fiecare mișcare. Totuși, până la răsăritul soarelui, el fu din nou pe culme. Înghițea cu lăcomie aerul și lumina, răzbătu cu privirea departe, în singurătățile codrului și, pe-o clipă, fața i se lumină: cum se trezeau toate vietățile la porunca soarelui! Dar repede văzu râpa de subt el și o privi cu dușmănie. I se păru că n-a biruit-o de-ajuns. Și începu din nou coborâșul, apoi

LIBRIS We know books

iar urcușul. Canonul nu se isprăvi decât seara, după cel din urmă coborâș, când abea se mai putu târî, până la un izvor cunoscut, unde bău îndelung. Apoi, trântit pe spate, adurmi ca un buștean, cu fața spre stele.

Când se trezi în crăpatul zorilor, se simți ușor și cu lumină în suflet. Se gândi numaidecât să se ridice, ca să-și facă metaniile și să-și spună ocinașile obicinuite. Nu-i mai veniră întrebări asupra morții, simți pocăința, pentru că se părea că voise a se lua la harță cu Dumnezeu din pricina morții lui Ilarion. Își dădea seama că era să apuce pe drumul rătăcirii. Râpa canonului îi adusese aminte că era un mare păcătos și că nu s-a pocăit încă destul pentru păcatul său.

„Adevăr a rostit glasul părintelui meu, Ilarion, de dincolo dc moarte, când mi-a spus: «Întoarce-te cu gândul asupra ta și dă-mi mie bună pace!»"

Cucernicul Pafnuție vorbi așa, ca și când ar fi cine să-l asculte. Și mai adaose: „Întru fărădelegi m-am zămislit și întru păcate m-a născut maica mea".

Rosti și făcu douăsprezece mătănii, din nou, aducându-și aminte de păcatul pe care-l săvârșise în tinerețea lui, în apropierea acestei râpi. Nime nu cunoștea această vină decât Dumnezeu, Pafnuție și duhovnicul, părintele său sufletesc, Ilarion. Și-l mai cunoscuse aceea cu care greșise, când el abia avea douăzeci de ani și era păcurar aici, în munte. Nu știe ce s-a ales de nevasta aceea cu bărbat, dacă mai trăiește sau ba. Dar el, din clipa în care s-a trezit, a lăsat oile, a alergat în codri departe, și pierdut a fost și pentru stână, și pentru părinții lui. Păcurarii au căutat multe zile cârdul de mioare, ce-l păzise copilandrul acela, până ce le aflaseră, hăt departe, păzite de cei doi câini. Părinții, cu rudeniile, au bătut codrii și munții, tot hăulind și întrebând și de frunză, și de iarbă, unde s-a rătăcit flăcăuașul lor cel voinic și frumos. Dar nime n-a știut răspunde.

Pe vremea aceea, tânărul a dat de-un schit, care era slujit de-un singur schimnic. Acela i-a schimbat numele din Dumitru în Pafnuție.

Dar toate aceste lucruri le ținea în inima lui. Nici păcurarii, nici vânătorii, nici rătăcitorii pe la schituri n-au putut vrodată afla cine și ce a fost Pafnuție mai înainte. Numai duhovnicul său, Ilarion, care se nimerise călugăr cu darul preoției, pornind ca ieromonah, dintr-o mică mănăstire, cunoștea istoria, așa de scurtă, a lui Pafnuție. Dar el mai știa că acest fiu sufletesc al lui, afară de greșeala cea din tinerețe, în alta n-a mai căzut. Și a cunoscut în pocăința lui, cea de cincizeci de ani, pentru un singur păcat, mare har de la Dumnezeu.

Deci Pafnuție, după ce a săvârșit canonul cel mare la râpa lui, s-a întors la peșteră liniștit și nu s-a mai certat cu Domnul Dumnezeu, pentru că-i luase pe duhovnicul și părintele său, Ilarion. Și a luat rânduiala lui cea de obște, cu ajun, cu metanii și cu rugăciuni.

Când a coborât la izvorul din crăpătura de stâncă, la poalele peșterii, a aflat în tufiș, pe lângă pâne, și o fălie de caș și, după semnul ăsta, a cunoscut el că au ieșit creștinii din postul Sânpetrului. Ci cașul și miezul pânii l-a fărămițat paserilor și a dus la peșteră numai coaja. Șase săptămâni a trăit mai mult cu rădăcini, canonindu-se așa pentru păcatele lui și pentru odihna sufletului celui răposat.

Pentru „pustnicul de la peșteră" era datină, rămasă din adâncimea vremilor, să pună păstorii, din când în când, în acel tufiș, câte ceva de mâncare. Înșiși pustnicii din peștera asta erau, rareori, văzuți de ochi omenești, când la depărtare de ani pătrundea cineva aici, să ceară un sfat și să primească blagoslovenie la mare suferință. Adeseori, lumea îi uita pentru multă vreme. Chiar și păcurarii, când se mutau cu stânile în depărtate locuri. Ci ei nu duceau lipsă de nimic. Cunoșteau, din bătrâni,

LIBRIS We know books

ierburi și, mai ales, rădăcini pentru hrana lor puțină; iar izvoare de apă aveau pretutindenea.

Cucernicul Pafnuție își vedea de rânduiala lui. Uneori i se mai năzărea, în fundul peșterii, că vede pe cuviosul Ilarion intrând pe deschizătură. Atunci făcea închinăciuni și se însemna cu semnul crucii, pentru ca să nu fie ispitit din nou să se gândească la durerea lui, care era mereu gata să se ridice din adâncuri.

Singurătatea îl împresura tot mai tare și, dacă n-ar fi stat de vorbă cu brazii, cu ciutele și cu paserile, ar fi putut amuți. În canonul lui era să spună rugăciunile în taină.

Dar în singurătatea aceasta limpede, Pafnuție creștea cu duhul, cu puterea gândului și cu înălțarea sufletului. Abia acum pătrundea el, până în adânc, învățăturile duhovnicului său, Ilarion, mai ales pe acelea, pe cari i le împărtășise în anii din urmă.

Nu simțea încă nevoia să aibă un ucenic, se vedea departe încă de clipa când Dumnezeu îl va chema la judecată. Părea chiar că-i oarecum sâlă, când se simțea atât de tare și de sănătos.

Și trăi, într-adevăr, după felul și canonul lui, încă zece-cinsprezece ani, nu se știe, fără să simtă povara bătrâneților sau nevoia unui ucenic, căruia să-i lase moștenire învățăturile trecute de la un pustnic al peșterii la altul. Venea, din când în când, câte-un schimnic, rămânea câteva zile la peșteră și iar pleca. Iar el îi slobozea și nu-i oprea.

Ciobanii vorbeau cu mare sfială de el. Și, multă vreme, n-au știut dacă e alt pustnic la peșteră sau tot Ilarion cucernicul.

II

Nechifor Preda

AJUNGE LA PEȘTERA PUSTNICULUI

Se spune că schimnicii cei cuvioși au uneori semne în visurile lor, când e să li se întâmple un lucru deosebit. Într-o noapte, Pafnuție visă că trecea pe-o cărare cunoscută de el, prin făgetul cel bătrân, de la poalele muntelui. Deodată, pe-o ramură a fagului pe subt care chiar trecea, auzi vorbă omenească. Răsturnă capul pe spate și văzu o gadină numită râs, dar nici urmă de om.

– Aruncă-mi o prăjină, cucernice! Aș sări mai sus și nu mai pot, se auzi din nou cuvânt omenesc.

Pafnuție privi mai bine. Copacul era mare și stufos.

Poate se va ascunde vrun pui de om.

Glasul era subțire, ca de copil. „Poate se teme de mâță", își zise pustnicul și, cu priviri agere, cercetă tufișul. Însă, afară de gadină, nu descoperi nimic.

– Aruncă-mi prăjina! se auzi din nou.

– Ce nevoie ai de prăjină, tu care sai din cracă în cracă și de pe-un copac pe altul? Să nu luăm în deșert numele lui Dumnezeu! zise mirat, peste fire, Pafnuție, înțelegând că mâța aceea, cățărată sus, vorbește.

– Tot sărind am căzut și mi-am rupt amândouă picioarele de dinainte. Aruncă-mi prăjina, rogu-te!

– Asta e altă socoteală! răspunse Pafnuție, fără a se mai mira de nimic. Și privind la pământ, văzu o prăjină lungă. O ridică și râsul o prinse în colți.

Nu se știe cum, răzimat în ea, sări pe cea din urmă creangă, iar acolo, dintr-o singură aieptare[8], căzu la picioarele bătrânului. Însă acum nu mai era râs, ci un cerb, ca de doi ani.

[8] Repezire, avântare; salt.